Uit de Pers

MENSCH EN NATUUR.[1])

Rede van Prof Dr. A. A. Pulle ter gelegenheid van den 294sten jaardag van de Utrechtsche Universiteit.

Prof. Dr. A. A. Pulle, Rector Magnificus der Universiteit te Utrecht, heeft vanmiddag bij de viering van den 294sten jaardag van die Universiteit, een rede gehouden over: *„Mensch en Natuur"*.

Na een inleiding zeide hij, dat het streven om den mensch als deel van de natuur terug te dringen op een bescheidener plaats in de samenleving van organismen, het eerst in de Vereenigde Staten is opgekomen. Door een ongelooflijk slordig gebruik maken van het wilde hout zonder ook maar in de geringste mate met de toekomst rekening te houden, een aanspreken op groote schaal van een voorraad, die onuitputtelijk scheen, maar het geenszins was, kwam een 70 jaar geleden de schrik er in, vooral toen men zag, dat het voortdringen van den mensch in de beboschte wildernis tal van boschbranden met zich meebracht, die natuurschoon en houtvoorraad nutteloos verwoestten. In 1891 werd het door de wet mogelijk gemaakt bepaalde gebieden tot nationale terreinen te verklaren en pas hier is aan den verwoestenden invloed van den mensch voorloopig paal en perk gesteld. Het eerste „Public Reservation" is geweest het Yellowstone Park in de Rocky Mountains, een gebied met een oppervlakte van omstreeks een vierde van ons land; later zijn er nog een groot aantal terreinen aan toegevoegd. De nationale parken zijn bedoeld als recreatieoorden „for the benefit and the enjoyment of the people", maar sinds zijn ze ook levende musea, die het woud vertoonen in zijn natuurlijken staat, toegankelijk voor ieder, maar met strikt verbod om de voorwerpen aan te raken. De Vereenigde Staten verkeerden in een gunstige positie, toen hun beweging tot natuurbescherming begon. Nog op het juiste oogenblik kon worden ingegrepen.

Toen de beweging oversloeg naar Europa, was het daar reeds veel te laat. Conwentz, die een 30 jaar geleden, ook in ons land zijn denkbeelden heeft verkondigd, wees in Duitschland op de noodzakelijkheid om terreinen te reserveeren, die nog geheel of bijna geheel vrij waren gebleven van den invloed van de menschelijke cultuur. Hij gaf ze den naam „Naturdenkmal" en legde vooral den nadruk op het wetenschappelijk belang van het bewaren van die monumenten. Tal van dieren- en plantensoorten of samenlevingen van planten, die in Duitschland dreigden te zullen verdwijnen, zouden kunnen worden bewaard en blijvend worden bestudeerd, als men er den invloed van den mensch buiten hield, juister gezegd, als men den mensch als deel van die natuurlijke samenleving een zóó bescheiden plaats in die samenleving aanwees, dat zijn aanwezigheid door andere menschen, buitenstaanders, niet meer als storend kon worden aangemerkt

Uit de definitie van Conwentz blijkt, dat hij den invloed van den mensch op de natuur ver heeft onderschat. In Duitschland is geen enkel

[1]) Uit de Nieuwe Rotterdamsche Courant van Woensdag 26 Maart 1930, Avondblad.

stuk oorspronkelijk woud meer aan te wijzen. Het dichtsbij zijnd Europeesch oerwoud ligt in Tsjechoslowakije bij Boubin in het Bohemer woud en is slechts 46 ha groot. Andere kleine stukken oorspronkelijk bosch zijn er nog in Polen in de Beskiden. Deze terreinen worden als natuurmonument gereserveerd en zij verdienen dien naam ten volle.

Ook in andere landen heeft men de definitie van een natuurmonument pasklaar moeten maken voor de afzonderlijke gevallen. Zoo is het Zwitsersche Nationale Park in het Engadin een gebied, rijk aan landschapsschoon, maar vóór het tot natuurmonument werd verklaard was het door de vroegere eigenaars grootendeels ontboscht.

In ons land, waar de beweging tot natuurbescherming 25 jaar oud is, en waar de tot dit doel opgerichte vereeniging thans 30 terreinen tot officeel natuurmonument heeft verklaard, moest men heel veel water in den wijn doen.

Met uitzondering van het eiland Griend, waar de broedplaats van vogels wordt beschermd, kan geen van de 30 natuurmonumenten op maagdelijkheid bogen. Ze zijn alle in den waren zin deelen van Moeder aarde en hebben vroeger of later reeds vruchten aan het menschdom geschonken. Het oudste natuurmonument, het Naardermeer, is een ondergeloopen polder, waarin men nog de richting der tochtslooten kan volgen. De bosschen van Leuvenum en Hagenau zijn echter cultuurbosschen, het Korenburgerveen en het Soesterveen zijn afgegraven hoogvenen en Voorne's Duin, misschien nog het ongereptste van alle, is toch op vele wijzen door den mensch aangetast en vervormd.

Vier factoren bepalen de waarde van een natuurmonument: 1. het natuurschoon, een aesthetisch moment; 2. de vegetatie of plantenassociaties; 3. zeldzame planten- en diersoorten, en 4. bijzondere terreinvormen. Deze vier factoren zijn in verschillende mate in onze officieele natuurmonumenten gemengd, soms zijn ze in een terrein alle vier aanwezig, soms maar enkele of zelfs maar één er van.

Spreker verwondert zich over het streven in ons land om de natuurmonumenten als recreatie-oorden in Amerikaanschen zin, waarop het publiek wordt toegelaten, uit te breiden. Want het volk, waarvoor men zegt dat ze zijn bestemd, bezoekt ze niet. Zeker, het intensieve gebruik van vervoermiddelen brengt het volk in groote getalen buiten de stad, doch dit is tevreden als het de huizenzee is ontvlucht en aan den wegkant in de schaduw kan zitten of in een gezellig café kan genieten van ranja en thee. Komt men buiten de platgetreden en platgereden paden, dan lijkt ons land ontvolkt en het is in zijn verlatenheid zelfs onveilig. De ware natuurvrienden verdwijnen in de natuur als naalden in den hooiberg en ze zullen elkaar nog niet in den weg loopen, als hun aantal duizendmaal zoo groot is geworden. Daarom is het onnoodig groote offers te brengen voor den aankoop van landgoederen, ten einde ze intact te bewaren voor de natuurbewonderaars, die nog overvloed van plaats hebben. We kunnen niet eindeloos doorgaan met groote stukken land aan de productie te onttrekken en ze blijvend te bestemmen tot woeste gronden in landbouwkundigen zin.

Spreker merkte verder op, dat de werking van de Natuurschoonwet 1918 ten volle bevestigt wat hij betoogde ten aanzien van het geringe gebruik, dat het volk maakt van de gelegenheid om natuurschoon te genieten, hetgeen spreker nader uiteenzette. De natuurminnaars zijn nu geworden het uitverkoren deel van ons volk, de troetelkinderen van den staat. Hun liefde voor de natuur wordt beloond met een vrijkaartje, dat de Staat heel duur van den landeigenaar koopt Het komt spreker voor, dat onze belastingwetgeving hiermede den goeden weg heeft ingeslagen en dat de tijd niet ver meer kan zijn, dat andere ideeële eigenschappen, zooals liefde voor de wetenschap, op hun juiste waarde worden geschat en gehonoreerd.

Velen zullen minder sceptisch zijn dan spreker en volhouden, dat ons volk, sneller dan hij het heeft voorgesteld, zal worden opgevoed tot ware bewonderaars van de natuur Wanneer er dan wordt voortgegaan met het verwoesten van natuurschoon, zooals men in den regel het in cultuur

brengen van de woeste gronden in ons land noemt, dan zal er een tekort aan natuurschoon komen en het volk zal een zeer belangrijk opvoedend element gaan missen. Denzulken zou spreker willen antwoorden, dat de natuur geen schilderij en geen bouwwerk is, waaraan elke verandering de gedachte verstoort, die schilder of bouwmeester in het werk hebben neergelegd. De natuur verandert zich zelf voortdurend, en wij menschen, die aan de verandering meewerken, kunnen niet met zekerheid zeggen of ons werk de schoonheid van het geheel zal vermeerderen of verminderen. De indruk, die een stuk natuurschoon op ons maakt, is bovendien zóó gecompliceerd, van zooveel factoren afhankelijk, dat wij niet in staat zijn de details voldoende in ons geheugen vast te leggen. Zoodra er iets is veranderd, herinneren wij ons niets van den vroegeren toestand. De sentimenteele conservatieven leven in de overtuiging, dat elke verandering er een ten kwade is Hun aantal is, gelooft spreker, niet groot, maar hun stem is luid en klinkt boven honderden uit en hun verontwaardiging imponeert de massa. Het komt bij hen niet op, dat de mensch, die noodgedwongen nu en dan natuurschoon moet vernietigen, in staat is, nieuw natuurschoon te scheppen. De conservatieven staan op het verkeerde trottoir roulant. Ze zeggen, en ze meenen het ook, dat ze hun kinderen en kindskinderen de vruchten willen laten plukken van hun streven naar behoud, maar daar zij het Panta Rei niet doorgronden, gaan hun zorgen in werkelijkheid niet verder dan tot het eind van hun aardsch bestaan.

De natuurvoorwerpen, die het meest hebben te lijden van hun behoudzucht, zijn de boomen — de boomen, die in de tuinen en op de erven staan, die de wegen pleinen, grachten en lanen aankleeden, de troetelkinderen der gemeenteraden. Ziet de slachtoffers van den ziekelijken angst om een levenden boom te rooien, slachtoffers niet van de iepziekte, die een boomziekte is, maar van de boomenziekte, die een menschenziekte is. Daarom rooien wij de boomen niet als we een weg gaan verbreeden ; we halen een tweeden weg aan de buitenzijde van de boomenrij en deelen onze nieuwe verkeersader op practische wijze overlangs in tweeën.

Heeft men wel bedacht, dat elke laan eens een weg zonder boomen was ? En dat zij onvermijdelijk eens weer in dien toestand moet terugkeeren ? Men kan trouwens het beplanten van de wegen in veel gevallen beter nalaten. Een dubbele boomenrij dwars door het open landschap stoort en onderbreekt het vergezicht. Voor het snelle verkeer is een rij boomen niet aangenaam, omdat de groote snelheid van het vervoermiddel den indruk geeft, dat de boomen zeer dicht op elkaar staan : zij hinderen daardoor te veel het uitzicht op de omgeving Vele wegen in ons land zouden er op vooruitgaan, als we de boomen kapten. De iepziekte kan hier en daar zelfs een uitkomst zijn. De gewoonte, om langs alle wegen boomen te planten, is een overblijfsel uit den ouden tijd, toen de vrachtrijder op den heeten zomerdag uren lang met zijn wagen over den weg voortsjokte en de marskramers te voet van het eene dorp naar het andere gingen. Wie een mooien open weg wil zien, moet eens gaan kijken naar den nieuwen weg van Baarn naar Craailo en wie hem wil bederven, moet er boomen langs planten.

De toeneming van onze bevolking maakt radicale vernietiging van natuurschoon op sommige plaatsen onvermijdelijk. Maar er komt gelukkig ook veel nieuws bij, ten deele omdat nieuw-aangelegde wegen ons terreinen ontsluiten van verrassende schoonheid, ten deele omdat door betere beplanting veel onooglijks verdwijnt of zal verdwijnen.

Na groote waardeering te hebben uitgesproken over den voortreffelijken arbeid van ons Staatsboschbeheer, zeide spreker, dat het hem voorkwam, dat voor bebossching bij voorkeur de hoog gelegen heidegronden in aanmerking komen, op de lagere slaat de landbouw een min of meer begeerig oog. De praktijk zal volhouden, dat uit wetenschappelijk oogpunt alleen dan terreinen blijvend aan de productie onttrokken mogen worden, als het vaststaat, dat soortgelijke terreinen met dezelfde plantengemeenschappen buiten ons land niet meer voorkomen of in de naaste toekomst dreigen te verdwijnen.

Een plantengemeenschap, die op wetenschappelijke gronden bescherming

verdient, is de duinvegetatie. Deze heeft in ons land een redelijke kans op een lang bestaan. Ze is bijna geheel in paticuliere handen en voor het grootste deel hermetisch afgesloten, zelfs voor den wetenschappelijken botanicus.

Spreker behandelde daarna een aantal veenvegetaties in ons land om vervolgens aandacht te wijden aan de plantengemeenschappen in de bosschen. Ook hier bereiken jammerklachten ons oor: de wilde flora wordt uitgeroeid. Luistert men wat scherper, dan hoort men al gauw, dat noodkreten worden aangeheven over het verdwijnen van de zeldzame plantensoorten.

Moet men met deze zeldzame plantensoorten, zeide spreker, niet voorzichtig omgaan, zult ge vragen. Om hierop een antwoord te geven, dienen wij ons even met de afkomst van onze tegenwoordige inlandsche flora bezig te houden. Er zijn goede gronden aan te voeren voor de bewering, dat Nederland ten tijde van de eerste bewoning armer was aan plantensoorten dan thans. Op grond van onderzoekingen in Duitschland en Zwitserland weet men, dat de eerste landbouwende bewoners onopzettelijk tal van soorten hebben ingevoerd, ten deele akkeronkruiden, ten deele planten, die op afvalhoopen of langs wegen groeien en die bij de menschelijke woningen voorkomen. Uit de Duitsche en Zwitsersche vondsten blijkt voorts, dat dit aantal soorten, dat den mensch vergezelt, voortdurend grooter is geworden. Hoe deze soorten zich met de menschelijke cultuur uitbreidden, zette spreker nader uiteen. Onze flora wordt genivelleerd zooals de beschaving genivelleerd wordt. Nu zijn de hemerophoben, de menschenschuwe soorten, volstrekt niet alle zeldzaam. In ons land zijn ze nog vrij algemeen en zullen dat voorloopig nog wel blijven. Een vraag is nu, of het voor de wetenschap van beteekenis is om deze weinige soorten met veel opoffering en kosten in ons land in stand te houden. Voor een aantal van hen zeker niet en daaronder noemde spreker een deel van onze Zuid-Limburgsche kalkplanten. Gelukkig zijn de beoefenaars der wetenschap niet bang om de grens over te steken. Tot de weinige soorten, wier behoud wel van belang is, behooren b.v. de echte relicten, de soorten, die misschien tegen het einde van den laatsten ijstijd algemeen in ons land voorkwamen en wier tegenwoordige standplaats bij ons een laatst refugium is. De zeer kieskeurige soorten verdragen zelfs de nabijheid van menschelijke woningen of cultuurland niet; men zou dus voor het reserveeren van hun klein standplaatsje in wijden omtrek alle cultuur moeten weren.

Spreker eindigde zijn rede met te verklaren, dat hij niet bang was, dat ons schoone landschap zal teniet gaan, want de combinatie-mogelijkheden van de cultuur en natuurvoorwerpen, die het landschap samenstellen, zijn zoo oneindig groot, dat steeds genoeg combinaties zich zullen voordoen, die onze aesthetische behoeften zullen bevredigen. Maar spaar ons, zeide spreker ten slotte, spaar ons de lintbebouwing.